

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 343.24

І. П. Васильківська,
к.ю.н., доцент кафедри
конституційного та адміністративного права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»¹

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті аналізуються проблеми кримінальної відповідальності неповнолітніх, намічаються перспективи вдосконалення кримінального законодавства України з урахуванням зарубіжного досвіду.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, неповнолітні, примусові заходи виховного характеру, покарання.

The article analyzes the problems of criminal responsibility of juveniles, outlines the prospects for improving the criminal legislation of Ukraine considering foreign experience.

Key words: criminal responsibility, juveniles, coercive activities of educational character, punishment.

Постановка проблеми. Вперше виділивши у Кримінальному кодексі (КК) 2001 р. [1] окремий розділ, присвячений особливостям кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх, вітчизняний законодавець зробив спробу реалізувати ідею менш суворої відповідальності неповнолітніх порівняно з дорослими, намагаючись тим самим забезпечити посилену кримінально-правову охорону підлітків, втілити на практиці принципи справедливості, гуманності покарання та економії кримінальної репресії. Проте недоліки відповідного правового регулювання не дозволили повною мірою використати весь позитивний потенціал, закладений у нормах кримінального закону. Як наслідок – традиційно в Україні найбільше неповнолітніх засуджується до позбавлення волі (щороку це близько 20 % від кількості усіх засуджених неповнолітніх [2; 3]); натомість інші види покарань

¹ Vasylykivska Iryna, Candidate of science in Law, Associate Professor of the Department of Constitutional and Administrative Law in Vadym Hetman Kyiv National Economic University, State Higher Educational Institution.

застосовуються рідко. Незначною є й практика застосування примусових заходів виховного характеру [4, с. 1].

Найбільш же розповсюдженим заходом реагування на протиправну поведінку неповнолітніх сьогодні є звільнення від відбування покарання з випробуванням. Так, згідно даних офіційної судової статистики, в 2009 р. суди застосували цей різновид звільнення від відбування покарання до 66,4, в 2011 р. – до 65,4, в 2012 р. – до 68,2, в 2013 р. – до 61,5 % засуджених неповнолітніх [5; 2; 3].

Отож, однією з головних причин, які гальмують практику застосування норм щодо кримінальної відповідальності і покарання неповнолітніх, є певна законодавча незавершеність низки нормативних положень. Наше дослідження покликане надати додатковий імпульс судовій системі по широкій реалізації норм КК, котрі стосуються відповідальності неповнолітніх, сприяти підвищенню ефективності відповідної правотворчої і правозастосовчої діяльності.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблеми кримінальної відповідальності неповнолітніх піднімали у своїх працях Ю.В. Баулін, В.М. Бурдін, Т.О. Гончар, О.О. Дудоров, І.І. Карпець, С. Г. Киренко, Н.В. Кідіна, П.С. Матишевський, В.О. Меркулова, В.І. Осадчий, Л.М. Палюх, Є.О. Письменський, М.І. Хавронюк, Н.С. Юзікова, С.С. Яценко та інші. Останніми роками питання кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх на рівні дисертаційних досліджень вивчали О.С. Яцун («Особливості кримінального покарання неповнолітніх», 2009 рік) та Л.В. Герасимчук («Звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності та покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру», 2013 рік).

Між тим, окремі питання з цієї проблематики і досі залишаються недостатньо розробленими чи мають дискусійний характер. Зокрема, вимагають подальшого вивчення проблеми ефективності покарань, застосовуваних до осіб, які вчинили злочини у віці до вісімнадцяти років, поліпшення законодавчого забезпечення примусових заходів виховного характеру з урахуванням сучасних умов. **Метою** нашого дослідження є напрацювання пропозицій щодо наступного вдосконалення положень КК, котрі стосуються кримінальної відповідальності і покарання неповнолітніх, з тим, аби виробити ефективний механізм кримінально-правового впливу на цю категорію осіб.

Законодавство України не можна розглядати ізольовано. Зважаючи на європейський вибір України, представляє значний інтерес

вивчення корисного правового досвіду тих зарубіжних країн, котрі вже інтегрувалися в Європу або рухаються в цьому напрямку, таких як Литва, Латвія, Естонія, Польща, Молдова, Грузія. В статті наводяться порівняння КК України з кримінальним законодавством цих держав, і на цій основі визначаються перспективи вдосконалення вітчизняного закону про кримінальну відповідальність.

Викладення основного матеріалу. Отож, з уведенням в дію КК від 5 квітня 2001 р. положення, які стосуються кримінальної відповідальності і покарання неповнолітніх, вперше виділені в окремий розділ Загальної частини КК. У нормах цього розділу встановлено більш широкі, ніж стосовно повнолітніх, підстави звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності, зокрема, із застосуванням примусових заходів виховного характеру, крім того, скорочено перелік покарань, які можуть бути призначені особам, котрі вчинили злочини у віці до вісімнадцяти років, обмежено строки і розмір цих покарань. Також передбачено пільгові умови для звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, визначено більш короткі (у порівнянні зі строками для дорослих злочинців) строки погашення й зняття судимості. Все це мало на меті якомога краще захистити засобами кримінального права осіб, які вчиняють злочини у віці від 14 до 18 років, враховуючи особливості їх вікового та соціально-психологічного розвитку.

Слід зауважити, що кримінальна відповідальність неповнолітніх як окрема категорія встановлена у внутрішньодержавному законодавстві багатьох країн [6, с. 97]. Так, наприклад, КК Латвійської Республіки присвячує особливостям кримінальної відповідальності неповнолітніх главу VII Загальної частини. В ній визначається система покарань, які призначаються особам, котрі вчинили злочинне діяння до досягнення вісімнадцяти років, врегульовуються питання застосування до неповнолітніх примусових заходів виховного характеру [7].

Аналогічні положення глави XI Загальної частини КК Литовської Республіки передбачають можливість застосування до неповнолітнього, що вчинив злочинне діяння, заходів виховного впливу, лише таких покарань, як обов'язкові роботи, штраф, арешт і позбавлення волі на певний строк (у той час як для дорослих – ще й позбавлення публічних прав, позбавлення права виконувати певну роботу чи займатися певною діяльністю, обмеження волі, довічне позбавлення волі). Кримінальний закон Литви також визначає особливості призначення покарання непо-

внелітньому і специфіку звільнення останнього від кримінальної відповідальності, умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, заміни покарання більш м'яким. При цьому литовський законодавець доволі чітко окреслює мету, з якою визначаються особливості кримінальної відповідальності осіб, котрі вчинили злочинні діяння до досягнення повноліття:

1) забезпечити відповідність відповідальності віку і соціальній зрілості цих осіб;

2) обмежувати можливості застосування до цих осіб покарання позбавленням волі та збільшувати можливості застосування засобів виховного впливу;

3) допомогти неповнолітньому змінити спосіб життя і поведінки за допомогою поєднання покарання за вчинене злочинне діяння з розвитком його особистості, вихованням, усуненням причин протиправної поведінки;

4) втримати неповнолітнього від вчинення нових злочинних діянь» (ст. 80 КК Литовської Республіки) [8].

Особливостям кримінальної відповідальності неповнолітніх та питанню звільненню цих осіб від кримінальної відповідальності і покарання присвячений V розділ Загальної частини КК Грузії. Привертає увагу те, що серед положень цього розділу на додаток є норми, які стосуються строків погашення судимості стосовно осіб, котрі вчинили злочини у віці до вісімнадцяти років [9].

У КК Польщі, на відміну від проаналізованих вище кодексів, хоч і немає спеціального розділу, який би передбачав особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх, все ж таки ці питання деякою мірою розкриваються в окремих статтях. Так, наприклад, в ст. 10 йдеться про вікові ознаки суб'єкта злочину, разом з тим зазначається, що у разі притягнення до кримінальної відповідальності підлітка, котрий досяг п'ятнадцяти років (нижня межа віку кримінальної відповідальності у Польщі), покарання, яке призначається цій особі, не може перевищувати двох третин верхньої межі покарання, передбаченого законом за вчинений злочин. До осіб, які вчинили менш тяжкі злочини у віці від 17 до 18 років, суд замість покарання застосовує виховні заходи, лікування або виправні заходи, передбачені для неповнолітніх [10].

Подібним чином вирішуються питання кримінальної відповідальності неповнолітніх в Естонії та Молдові. Відповідно до положень ст. 23 КК Естонії при призначенні покарання особі, яка на час вчинення злочину не досягла 18-річного віку, строк позбав-

лення волі не може перевищувати восьми років. Також арешт може призначатися неповнолітньому на строк до одного місяця (дорослим злочинцям – до трьох місяців) у вільний від навчання і роботи час із визначенням кількості днів арешту, що будуть відбуватися у календарному місяці (ст. 23–2), а штраф не може застосовуватися до неповнолітнього, який не має самостійного джерела доходу (ч. 3 ст. 28 КК Естонії) [11]. До неповнолітнього, який вчинив злочин, можуть бути застосовані заходи впливу (чи примусові заходи) виховного характеру (ст. 61 КК Естонії, ст. 104 КК Республіки Молдова [12]).

Таким чином, навіть поверховий аналіз кримінального законодавства України, Латвії, Литви, Естонії, Польщі, Молдови і Грузії демонструє особливий підхід законодавця цих країн до питань кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. Цей підхід полягає у намаганні якомога краще захистити осіб, котрі вчиняють злочини до вісімнадцяти років, засобами кримінального права. Більше того, законодавець тут одностайний у думці: якщо виконати завдання, котрі стоять перед кримінальним судочинством, можна за допомогою більш м'яких заходів, потрібно використовувати саме їх. З цією метою пропонується звернутися до заходів виховного впливу.

Кримінальне законодавство України передбачає можливість застосування примусових заходів виховного характеру до осіб, які вчинили злочин у віці від 14 до 18 років. Ці заходи можуть призначатися й особі, котра до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки дії чи бездіяльності, передбаченої Особливою частиною КК (нижня вікова межа у такому разі складає одинадцять років).

Примусові заходи виховного характеру не є покаранням, яке істотно відрізняється від них своєю суворістю. У своїй основі це заходи виховання, переконання, соціальної підтримки й контролю. Разом з тим, такі заходи пов'язані з певними обмеженнями для особи, якій вони призначені. Вони є мірою державного примусу, що застосовується незалежно від бажання винного [13, с. 270]. Вичерпний перелік примусових заходів виховного характеру дається в ч. 2 ст. 105 КК України.

Слід зауважити, що всі вчені, які тією чи іншою мірою торкалися проблеми примусових заходів виховного характеру (В.М. Бурдін, Л.В. Герасимчук, Л.М. Палюх та інші), звертають

увагу на значний виховно-профілактичний потенціал цих заходів. Вважаємо, що примусові заходи виховного характеру мають настільки великі можливості позитивного впливу на різноманітні сторони особистості неповнолітнього, що дали б змогу досягати навіть таких цілей, як виправлення винного і запобігання вчиненню ним нових злочинів. Незважаючи на це, зазначені заходи в Україні застосовуються мало.

Головним фактором, що негативно впливає на практику призначення примусових заходів виховного характеру, є недосконалість відповідного кримінально-правового регулювання, що в свою чергу призводить до помилок у процесі правозастосування. Насамперед, не можна вважати достатнім, коли зміст примусових заходів виховного характеру розкривається лише в постанові Пленуму Верховного Суду України (ПВСУ) [14]. Потрібно, аби це було зроблено і в самому законі про кримінальну відповідальність.

У зв'язку з цим цікавим видається досвід Грузії та Литви. Законодавці цих країн не лише називає примусові заходи виховного впливу, які можуть призначатися неповнолітнім, але й розшифровує їх зміст. Зокрема, такий захід як попередження (подібний до застереження в українському законодавстві) трактується як роз'яснення неповнолітньому шкоди, спричиненої його діянням, і наслідків повторного вчинення злочинів (ст. 92 КК Грузії, ст. 83 КК Литви).

Розкриваючи зміст такого заходу, як обмеження поведінки (у КК України (п. 2 ч. 2 ст. 105) – обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього), законодавець і Грузії, і Литви, чітко встановлює, що може бути заборонено неповнолітньому, та які обов'язки суд може покласти на нього. Зокрема, неповнолітньому може бути встановлено заборону відвідувати певні місця, де можливий негативний вплив на його поведінку, чи спілкуватися з людьми, які здійснюють такий вплив; залишати довільно на протязі певного відрізка часу; змінювати місце проживання без дозволу інстанцій, котрі контролюють виконання цього заходу; займатися певним видом діяльності; використовувати певні форми дозвілля тощо. Натомість суд може зобов'язати неповнолітнього: у встановлений час перебувати вдома; вчитися, продовжити навчання або працевлаштуватися; пройти курс лікування від алкоголізму, наркоманії, токсикоманії чи венеричного захворювання та ін. (ст. 95 КК Грузії, ст. 87 КК Литви).

Заслугує на увагу й те, що в КК Литви чітко визначена тривалість застосування обмеження поведінки – від тридцяти днів до дванадцяти місяців (ч. 1 ст. 87). Цей законодавчий досвід варто запозичити. Так само слід встановити часові межі передачі неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, або під нагляд педагогічного чи трудового колективу, окремих громадян – від шести місяців до трьох років, але не пізніше часу, коли неповнолітньому виповниться вісімнадцять років (відповідне положення міститься в ч. 1 ст. 86 КК Литви).

Говорячи про такий примусовий захід виховного характеру, як передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють (п. 3 ч. 2 ст. 105 КК України), варто звернути увагу ще на один момент. Як впливає зі змісту п. 7 постанови ПВСУ від 15 травня 2006 року, обов'язковою умовою такої передачі є здатність батьків (осіб, які їх замінюють) позитивно впливати на неповнолітнього і здійснювати постійний нагляд за поведінкою останнього [14]. Між тим, законодавчо це положення ніде не закріплено. Як наслідок – суд у більшості випадків покладає обов'язок посилити виховний вплив на неповнолітнього та встановити систематичний контроль за його поведінкою, зв'язками, проведенням вільного часу на осіб, які не можуть цього зробити. Як засвідчують дані проведеного нами свого часу дослідження, більше 75 % неповнолітніх, до яких застосовувався вищевказаний примусовий захід виховного характеру, передавалися батькам, котрі в силу певних причин були неспроможні контролювати й належним чином виховувати своїх дітей [15, с. 163].

У зв'язку з цим цікавою видається норма, яка міститься у КК Литви і закріплює можливість застосування передачі неповнолітнього під нагляд та опіку лише щодо тих батьків (інших фізичних і юридичних осіб, на яких покладений обов'язок піклуватися про дітей), які не здійснюють негативного впливу на дитину та мають можливість створити необхідні умови для розвитку її особистості, крім того, погоджуються надавати необхідну інформацію інстанціям, що контролюють виконання цього заходу. Також закон передбачає обов'язкове отримання згоди, з одного боку, батьків або інших осіб на виконання обов'язків по вихованню неповнолітнього і контролю за його поведінкою, з іншого боку – самого неповнолітнього на те, щоб ці обов'язки виконували визначені особи (ч. 2 ст. 86 КК Литви). Вважаємо, що закріплення подібної

норми у КК України зробить правову регламентацію передачі неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх заміняють, більш чіткою, а отже, позитивно вплине на відповідну провазостосовчу практику.

Окремої уваги заслуговує питання застосування такого виховного заходу, як застереження (п. 1 ч. 2 ст. 105 КК України). Зважаючи на те, що примусові заходи виховного характеру покликані забезпечити педагогічний вплив на неповнолітнього правопорушника, впливати на нього шляхом переконання, доведення до його свідомості розуміння недопустимості вчинення злочину, можна позитивно оцінювати наявність застереження в переліку виховних заходів. Вважаємо, що оголошення судом осуду поведінки неповнолітнього та попередження його про можливість настання більш суворих правових наслідків, якщо він і надалі вчинятиме протиправні діяння, може мати певний моральний вплив на неповнолітнього злочинця.

Разом з тим, сучасні наукові дослідження підтверджують достатню низьку дієвість впливу застереження на неповнолітнього злочинця [4, с. 11–12, 15], що робить нагальною потребу вдосконалення практики застосування цього заходу. Вважаємо, що ефективність застереження буде значно вищою, якщо воно буде поєднуватися з іншими примусовими заходами виховного характеру. В зв'язку з цим пропонуємо законодавчо унеможливити застосування застереження як самостійного заходу.

Потребує вдосконалення і правова регламентація такого примусового заходу виховного характеру, як покладення на неповнолітнього обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків (п. 4 ч. 2 ст. 105 КК України). Слід зважати, що цей примусовий захід можна застосовувати лише до особи, яка досягла п'ятнадцяти років і має власне майно чи кошти, або одержує заробіток. Зважаючи на те, що у такому віці мало хто з неповнолітніх має самостійний заробіток, пропонуємо законодавчо закріпити можливість відшкодувати збитки за рахунок власної праці особи, котра вчинила злочин до досягнення повноліття, як це зроблено у кримінальному законодавстві Грузії, Латвії, Литви. Так, згідно зі ст. 94 КК Грузії, при покладенні на неповнолітнього обов'язку відшкодувати заподіяні збитки суд враховує його майновий стан і відповідні трудові навички. Кримінальний закон Латвії закріплює можливість покладення на неповнолітнього обов'язку відшкодувати збитки, якщо він має заробіток, разом з тим, обов'язку своєю працею усу-

нути наслідки заподіяної шкоди (пункти 1, 2 ч. 1 ст. 66); аналогічно вирішує це питання й законодавець Литви (ст. 84 КК).

Поряд з іншими, сьогодні потрібно ставити й питання про необхідність розширення визначеного у КК України переліку примусових заходів виховного характеру. На наш погляд, це збільшить діапазон застосування відповідних заходів, дозволить охопити виховним впливом найрізноманітніші сторони особистості неповнолітнього. Ось, наприклад, цікавою є норма, яка міститься у КК Литви (ст. 85) і передбачає можливість залучення неповнолітнього (за його згодою) до безоплатних робіт виховного характеру. Ці роботи призначаються строком від 20 до 100 годин і виконуються у державних чи недержавних закладах та організаціях охорони здоров'я, опіки, піклування тощо, робота в яких може мати виховний характер. Також КК Молдови передбачає можливість застосування до неповнолітнього такого виховного заходу як примушування до проходження лікувального курсу психологічної реабілітації (п. d ч. 1 ст. 104).

Не можна вважати досконалою й систему покарань, встановлену законодавцем України для осіб, які вчинили злочин у віці від 14 до 18 років. Згідно з ч. 1 ст. 98 КК, до цих осіб можуть бути застосовані такі основні види покарань, як штраф, громадські і виправні роботи, арешт, позбавлення волі на певний строк. Разом з тим, штраф може застосовуватися лише до неповнолітніх, що мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення (ч. 1 ст. 99 КК). Громадські, виправні роботи та арешт можуть бути призначені лише у віці від 16 до 18 років (частини 1, 2 ст. 100, ст. 101 КК). От і виходить, що єдиним покаранням, яке може застосовуватися до неповнолітнього віком від 14 до 16 років, котрий не має самостійного доходу, навіть у разі вчинення ним злочину невеликої чи середньої тяжкості, є позбавлення волі на певний строк.

У зв'язку з цим пропонуємо зняти вікові обмеження у застосуванні до неповнолітніх такого покарання, як арешт (зрештою, таких обмежень немає у більшості аналізованих зарубіжних КК). Було б добре також доповнити перелік покарань, які можуть призначатися неповнолітнім, обмеженням волі. Позитивний досвід застосування цього покарання щодо осіб, котрі вчинили злочин у віці до вісімнадцяти років, зокрема, є у Грузії та Польщі.

В кінці нашого дослідження приходимо до **висновку** про те, що вітчизняний КК хоч і має багато спільного з кримінальним за-

конодавством Латвії, інших балтійських країн, Польщі, Грузії і Молдови, втім, може використати деякі його положення для вдосконалення вітчизняних кримінально-правових норм. З тим, аби покращити механізм захисту осіб, які вчинили злочини у віці від 14 до 18 років, засобами кримінального права, пропонуємо:

– розкрити зміст таких примусових заходів виховного характеру, як застереження та обмеження дозвілля, в самому законі про кримінальну відповідальність; також чітко визначити тривалість обмеження дозвілля і передачі неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють;

– закріпити у КК можливість застосування передачі неповнолітнього під нагляд лише тих батьків, які не здійснюють негативного впливу на нього та мають змогу належним чином виховувати і контролювати поведінку дитини; крім того, передбачити обов'язкове отримання згоди батьків (осіб, які їх замінюють) й самого неповнолітнього на таку передачу;

– законодавчо закріпити неможливість застосування застереження як самостійного примусового заходу виховного характеру;

– дозволити неповнолітнім у законодавчому порядку відшкодувати заподіяні збитки за рахунок власної праці;

– зняти вікові обмеження у застосуванні до неповнолітніх такого покарання, як арешт, й доповнити перелік покарань, котрі можуть призначатися неповнолітнім, обмеженням волі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131. *Kryminalnyy kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 // Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrainy. – 2001. – № 25–26. – St. 131.*

2. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2012 р. (за даними судової статистики) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/E454-9252C88A2C5BC2257B9B002F464C](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/E454-9252C88A2C5BC2257B9B002F464C). *Analiz stanu zdiysnennya sudochynstva sudamy zagalnoi uryadyktsii u 2012 r. (za danymy sudovoyi statystyky) [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/E4549252C88A2C5BC2257B9B002F464C*

3. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2013 р. (за даними судової статистики) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/264C5-A022472BB31C2257D1900315B8D](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/264C5-A022472BB31C2257D1900315B8D). *Analiz stanu zdiysnennya sudochynstva*

sudamy zagalnoi uryadyktsii u 2013 r. (za danymy sudovoyi statystyky) [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/264C5A022472BB31C2257D1900315B8D](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/264C5A022472BB31C2257D1900315B8D)

4. *Герасимчук Л.В.* Звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності та покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / МВС України; Національна академія внутрішніх справ. – К., 2013. – 20 с. Gerasymchuk L.V. Zvylnennya nepovnolitnih vid kryminalnoi vidpovidalnosti ta pokarannya iz zastosuvannyaam prymusovyh zahodiv vyhovnogo harakteru: Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk / MVS Ukrainy; Natsionalna akademiya vnutrishnih sprav. – K., 2013. – 20 s.

5. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/CD6B8FC42EF6603BC2257B7B0050DBD5](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/CD6B8FC42EF6603BC2257B7B0050DBD5). Analiz stanu zdiysnennya sudochynstva sudamy zagalnoi uryadyktsii v 2009 r. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/CD6B8FC42EF6603BC2257B7B0050DBD5](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/CD6B8FC42EF6603BC2257B7B0050DBD5)

6. *Кідіна Н.* Законодавство країн Європи про кримінальну відповідальність неповнолітніх // Право України. – 2000. – № 2. – С. 97–100. Kidina N. Zakonodavstvo krain Yevropy pro kryminalnu vidpovidalnist nepovnolitnih // Pravo Ukrainy. – 2000. – № 2. – S. 97–100.

7. Уголовный кодекс Латвийской Республики: Принят 8.07.1998 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243424>. Ugolovnyi kodeks Latviyskoy Respubliki: Prinyat 8.07.1998 g. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243424>

8. Уголовный кодекс Литовской Республики: Утвержден 26.09.2000 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243877>. Ugolovnyi kodeks Litovskoy Respubliki: Utverzhdyen 26.09.2000 g. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243877>

9. Уголовный кодекс Грузии: Принят 22.07.1999 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241370>. Ugolovnyi kodeks Gruzii: Prinyat 22.07.1999 g. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241370>

10. Уголовный кодекс Республики Польша [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1246817>. Ugolovnyi kodeks Respubliki Polsha [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1246817>

11. Уголовный кодекс Эстонии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.crime.vl.ru/index.php?p=1332&more=1>. Ugolovnyi kodeks Estonii [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.crime.vl.ru/index.php?p=1332&more=1>

12. Уголовный кодекс Республики Молдова от 18.04.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lex.justice.md/ru/331268/>. Ugolovnyi kodeks Respubliki Moldova ot 18.04.2002 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://lex.justice.md/ru/331268/>

13. Васильківська І.П. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2013. – 295 с. Vasytkivska I.P. Kryminalne pravo Ukrainy. Zagalna chastyna: navch. posib. – K.: KNEU. – 295 s.

14. Постанова ПВСУ від 15.05.2006 № 2 «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру» // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 7. – С. 11–16. Postanova PVSU vid 15.05.2006 № 2 «Pro praktyku rozglyadu sudamy sprav pro zastosuvannya prymusovyh zahodiv vyhovnogo harakteru» // Visnyk Verhovnogo Sudu Ukrainy. – 2006. – № 7. – S. 11–16.

15. Васильківська І.П. Кримінологічні аспекти сімейного виховання: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – К., 2000. – 220 с. Vasytkivska I.P. Kryminologichni aspekty simeynogo vyhovannya: Dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. – K., 2000. – 220 s.

VASYLKIVSKA I. TO THE QUESTION OF THE CRIMINAL RESPONSIBILITY OF JUVENILE: DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE

УДК 343.9.01

I. А. Малютін,
кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри
теорії та історії держави і права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»¹

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОКТРИНИ ПРИРОДНОГО ПРАВА ТА ЇЇ РОЛЬ У КРИМІНОЛОГІЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

У науковій статті досліджуються теоретичні основи доктрини природного права та її роль щодо кримінологічного забезпечення захисту прав і свобод людини. Пропонується модель кримінологічного забезпечення захисту прав і свобод людини в Україні, виходячи з положень доктрини природного права.

¹ Maliutin Igor, Candidate of legal sciences, Associate Professor department of theory and history of the state and right in Vadym Hetman Kyiv National Economic University, State Higher Educational Institution.